

روش های امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه مقام معظم رهبری

فاطمه بارانی^۱

چکیده

امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یکی از واجبات بنیادین اسلام، نقش محوری در هدایت فردی و اصلاح اجتماعی دارد. این فریضه که ریشه در عقل، فطرت و شریعت الهی دارد بر دعوت به نیکی ها و بازداشتن از بدی ها استوار است و در روایات اسلامی عظیم تر از حتی جهاد در راه خدا شمرده شده است. با وجود اهمیت این دو وظیفه، بسیاری از افراد به دلیل ضعف ایمان، عدم آگاهی، ترس از واکنش دیگران، فشار اجتماعی و نبود آموزش کافی قادر به اجرای صحیح آن نیستند.

پژوهش حاضر با هدف بررسی روش های موثر امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه مقام معظم رهبری انجام شده است. نتایج نشان می دهد که رهبری انقلاب اسلامی، تحقق این فریضه الهی را در سه مرحله تعریف می کنند: امر و نهی قلبی، زبانی و عملی.

ایشان تاکید دارند که رعایت رفق، مدارا، آگاهی و جهاد تبیین از مهم ترین شاخصه های موفقیت در اجرای امر و نهی است. همچنین تحلیل های نمونه های تاریخی و سیره اخلاقی پیامبر (صل الله علیه و آله وسلم) و اهل بیت (علیهم السلام) نشان می دهد که تاثیرگذاری این فریضه، با استفاده از راهکارهای اصولی و مراحل تدریجی به بالاترین حد خود می رسد و موجب ارتقای فرهنگ دینی، اصلاح رفتارهای اجتماعی و تقویت نظام اسلامی می گردد.

یافته های این پژوهش نشان می دهد که اجرای صحیح و هوشمندانه امر به معروف و نهی از منکر می تواند ضامن بقا، پویایی نظام اسلامی و سلامت جامعه در ابعاد اخلاقی اجتماعی و سیاسی گردد.

^۱ - پلنکتر، مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله علیها)، سطح دو حوزوی.

مقدمه

انسان به عنوان موجودی اجتماعی همواره در تعامل با دیگران زندگی می کند و برای رسیدن به کمال فردی و جمعی نیازمند مجموعه ای از ارزش ها و هنجارهای اخلاقی است که رفتار او را سامان دهد. جوامع بشری در طول تاریخ برای حفظ این ارزش ها و جلوگیری از گسترش فساد و بی نظمی شیوه ها و قوانین گوناگونی را به کار گرفته اند. در میان این شیوه ها اسلام به عنوان کامل ترین دین الهی، نظام اخلاقی و اجتماعی ویژه ای را بنا نهاده است که در رأس آن دو فریضه بزرگ، یعنی امر به معروف و نهی از منکر قرار دارند.

این دو اصل نه تنها ابزار نظارت اجتماعی در جامعه اسلامی اند، بلکه ضامن حیات، پویایی و اصلاح مستمر جامعه، محسوب می شوند. اهل بیت (علیه السلام) نیز با گفتار و رفتار خویش جایگاه والای این فریضه را به خوبی تبیین کرده اند.

در عصر حاضر با توجه به تغییرات فرهنگی اجتماعی و رسانه ای ضرورت بازشناسی شیوه های موثر در اجرای امر به معروف و نهی از منکر بیش از پیش احساس می شود، زیرا تحقق این دو وظیفه الهی در شرایط کنونی نیازمند درک درست از مخاطب، شناخت ابزارهای ارتباطی نوین و آگاهی از شیوه های صحیح برخورد با منکرات اجتماعی است. رهبر معظم انقلاب اسلامی نیز با درک عمیق از اقتضائات زمان در بیانات و رهنمودهای خود بارها به تبیین ابعاد معرفتی، اخلاقی و اجرایی این فریضه الهی پرداخته اند و روش های موثری را برای تحقق آن در جامعه اسلامی بیان کرده اند. از دیدگاه معظم له امر به معروف و نهی از منکر تنها وظیفه فردی نیست، بلکه یک نظام فکری، اخلاقی و اجتماعی است که ضامن حیات، رشد و جوانی حکومت اسلامی می باشد. ایشان با تاکید به بر مراحل مختلف امر به معروف و نهی از منکر از امر قلبی و امر زبانی تا امر عملی، بر ضرورت رفق، مدارا، آگاهی و جهاد تبیین در اجرای این وظیفه الهی تاکید دارند. بر همین اساس، پژوهش حاضر با عنوان روش های امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه مقام معظم رهبری در پی آن است که با تکیه بر مبانی قرآنی و سخنان رهبری به تحلیل و تبیین

اصول مراحل و روش های موثر در اجرای این فریضه پردازد و راهکارهای عملی برای نهادینه کردن آن در سطح جامعه ارائه دهد.

مفهوم شناسی امر به معروف و نهی از منکر

1- معروف در لغت

به معنای شناخته شده و مشهور است . (معین، ۱۳۹۵، ص ۱۰۴۸)

2- معروف در اصطلاح

چیزی است که عقل و فطرت پاک آن را به نیکی بشناسد. (نوری، ۱۳۷۱، ص ۸۲)

3- منکر در لغت

به معنای ناشناخته، زشت و ناپسند است. (معین، ۱۳۹۵، ص ۱۰۸۵)

4- منکر در اصطلاح

آن است که عقل و فطرت پاک آن را به نیکی نشناسد. (نوری، ۱۳۷۱، ص ۸۲)

امر به معروف یعنی دیگران را به کارهای نیک امر کردن، نهی از منکر یعنی دیگران را از کارهای بد نهی کردن، امر و نهی فقط زبان و گفتن است البته یک مرحله قبل از زبان هم دارد که مرحله قلب است و اگر آن مرحله باشد امر به معروف زبانی کامل خواهد شد. (خادمی، محمود خانی، ۱۳۹۱، ص ۲۵)

بهترین راه برای به دست آوردن مصداق های معروف و منکر (خوب و بد) مراجعه به شرع مقدس است. که همان عقل خارجی است چنان که عقل در وجود انسان شرع داخلی است، بر این اساس هر چیزی را که شارع مقدس اسلام به آن امر کرد و مردم را به آن به انجام آن تشویق نمود، آن چیز معروف است و برعکس هرگاه شارع مقدس از چیزی نهی کرد و مردم را از انجام دادن آن نهی و سرزنش نمود آن چیز منکر است. و این یک ضابطه و معیاری است که دو واژه معروف و منکر را از یکدیگر مشخص می کند. (نوری، ۱۳۷۱، ص ۸۳)

تفاوت امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف به معنای دعوت و تشویق دیگران به کار نیک و پسندیده است در حالی که نهی از منکر به معنای بازداشتن دیگران از کارهای بد و ناپسند است اما تفاوت اصلی این دو آنجاست که امر به معروف جنبه ایجابی دارد (تشویق به خوبی ها) ولی نهی از منکر جنبه سلبی دارد (بازداشتن از بدی ها)

اهمیت و ضرورت امر به معروف و نهی از منکر

از عالی ترین و مهم ترین و عظیم ترین فرائض و واجبات دین مبین اسلام، امر به معروف و نهی از منکر است که درباره عظمت و شان این دو وظیفه مهم، کلامی جامع تر و رساتر از آنچه از اهل بیت عصمت و طهارت «علیهم السلام» آمده است نمی توان یافت .

امام علی « علیه السلام » می فرماید: «و ما اعمال البر کلها و الجهاد فی سبیل الله عند الامر بالمعروف و النهی عن المنکر الا کفئته فی بحر لجی»

تمام کارهای نیک و حتی جهاد در راه خدا در برابر امر به معروف و نهی از منکر، چون آب دهان است در برابر دریای پهناور (نهج البلاغه ، حکمت ۳۷۴، ص ۵۱۴، ترجمه دشتی)

امام باقر « علیه السلام » می فرماید: «... فریضه عظیمه بها تقام الفرائض و تامن المذاهب و تحل المكاسب و ترد المظالم و تعمر الارض و ينتقم من الاعداء و يستقیم الامر» امر به معروف و نهی از منکر فریضه ای بزرگ و الهی است. به وسیله این دو راه ها امن می گردد، و کسب و کار مردم حلال می شود، حقوق افراد تامین می گردد، زمین ها آباد می گردند، از دشمنان انتقام گرفته می شود؛ و در پرتو آن همه کارها رو براه می گردد. (موسوی خرم آبادی، ۱۳۸۴، ص ۲۳۴) اسلام دارای اصول اعتقادی و عملی است که مهمترین اصل اعتقادی آن توحید و مهمترین اصل عملی آن «امر به معروف و نهی از منکر» است زیرا با عمل به چنین فریضه ای است که سایر احکام الهی احیا و اجرا می گردد و زشتی ها از چهره جامعه و زندگی مسلمانان زدوده می شود و حضور صالحان در جامعه تثبیت می گردد. (اکبری، ۱۳۸۷، ص ۱۸)

رهبر انقلاب اسلامی فرمودند: قوام و رشد و کمال و صلاح وابسته به امر به معروف و نهی از منکر است. اینهاست که نظام را همیشه جوان نگه می دارد. حال که نظام ما بیست و یک ساله و جوان است و

نیکی و بدی یکسان نیست. (بنابراین بدی دشمنانت را) با آن (خوبی و خصلتی) که بهتر از (خصلت های بد آنان) است، پاسخ گو؛ که در نتیجه این برخورد بزرگوارانه آن کسی که بین تو و او دشمنی وجود دارد، ناگاه چنان می شود که گویی دوستی صمیمی و دلسوز است. «فصلت آیه ۳۴»

رهبر معظم انقلاب فرمودند: باید نوآوری کنید. همه قدرت های انسانی و فکری خودتان را به کار بیندازید، برای اینکه حرف حق را با شیوه های نو، با زبان های جدید و با استدلال های تازه و آرایش خوب بیان کنید. (صهبا، ۱۳۹۰، ص ۱۴۲)

در حرفه روابط عمومی و ارتباطات، منظور از تبلیغ به کارگیری فن ترغیب و تشویق و استفاده صحیح و موثر از همه تاکتیک های ارتباط جمعی، گروهی و فردی است. (ترقی نژاد، ماندگاری، ۱۳۸۶، ص ۱۶۱)

۵- اجتناب از شتابزدگی در بحث امر به معروف و نهی از منکر، چرا که اجرای برنامه های دقیق و اصولی آن در سطح جامعه به زمانی نسبتاً طولانی نیاز دارد و این مورد باید قابل توجه مسئولین امر و مجریان مربوطه قرار گیرد.

رهبر معظم انقلاب فرمودند: عجله در کارها همیشه کار را خراب می کند. احساس اینکه دیر شده و شتاب و سرعت باید داشت، غیر از عجله دست و پا گیر است. یک لحظه تأنی تحقیقاً روا نیست، اما یک قدم با عجله هم یقیناً موجب سرنگون شدن و ناکام شدن است. (صهبا، ۱۳۹۰، ص ۱۴۹)

۶- تقدیر از دست اندرکاران و مجریان فعال و نمونه در حوزه امر به معروف و نهی از منکر به منظور تداوم و افزایش فعالیت های سازنده آنها در این سنگر

وقتی کسی را مورد تشویق قرار می دهیم و به خاطر داشتن صفتی یا انجام کاری می ستاییم، در واقع حس خود دوستی او را ارضاء کرده ایم. این هم، جاذبه و محبت می آفریند، هم، نیت و انگیزه پدید می آورد یا تقویت می کند. (محدثی، ۱۳۸۴، ص ۱۹۸)

۷- اصلاح نظام آموزشی کشور به طوری که در برنامه های درسی مدارس و دانشگاه ها کتابی با مضمون آموزش اصولی امر به معروف و نهی از منکر و روش های موثر در اجرای آن گنجانده شود و این درس جزو دروس اصلی قرار گیرد تا علاوه بر تربیت دانش آموزان و دانشجویان زمینه ی تربیت مربیان این

درس هم فراهم شود. همچنین با آموزش سواد رسانه ای در دانشگاه ها، مدارس و سایر سطوح جامعه، راه تاثیر رسانه های معاند تا حد زیادی بسته شود.

رهبر معظم انقلاب فرمودند: کار فرهنگی باید هوشمندانه باشد؛ برف انبار نمی شود. انبوه کار فرهنگی مهم نیست؛ بلکه انتظام کار فرهنگی، چیده شدن، گزیده شدن و هر کاری در جای خود قرار داشتن، مهم است که باید هوشمندانه باشد. باید اصلاً روشن باشد که اصلاً کار فرهنگی را برای چه هدفی انجام می دهیم. بعد هم توجه کنیم کار واقعا ناظر به آن هدف و متوجه به آن جهت باشد. (صهبا، ۱۳۹۰، ص ۱۴۲)

نتیجه گیری

امر به معروف و نهی از منکر به عنوان دو واجب بزرگ الهی، بنیان گذار سلامت فردی، اجتماعی و سیاسی در جامعه اسلامی است. این فریضه با تکیه بر عقل، فطرت و شریعت، معیار تمایز میان ارزش ها و ضد ارزش ها را روشن می سازد. و زمینه تحقق عدالت، اصلاح اجتماعی و پویایی نظام اسلامی را فراهم می آورد.

مطالعه منابع دینی ، بررسی مبانی و شیوه های آن از دیدگاه مقام معظم رهبری در سه سطح قلبی، زبانی و عملی نشان می دهد که موفقیت در اجرای این اصل نیازمند بصیرت، تعامل مثبت، رفق و مدارا و نیز آگاهی بخشی و جهاد تبیین است.

با توجه به چالش هایی چون ضعف ایمان، فشار اجتماعی، رسانه های معاند و مشکلات اقتصادی ضروری است، راهکارهایی همچون آموزش عمومی، ارتقای سواد رسانه ای، تقویت تعاملات فرهنگی و بهره گیری از ظرفیت نهادهای اجتماعی و آموزشی به کار گرفته شود. در نهایت احیای امر به معروف و نهی از منکر نه تنها یک وظیفه فردی بلکه مسئولیتی جمعی است که تضمین کننده پایداری ارزش های اسلامی و تعالی جامعه خواهد بود.

منابع

۱-قرآن

۲-نهج البلاغه

۳- اکبری، محمدرضا ،حافظان حریم امر به معروف و نهی از منکر در عصر ما،نشر: قم مسجد مقدس جمکران، ج ۱، ۱۳۸۷، ه.ش

- ۴-بخشایشی،عقیقی، مشکلات اجتماعی عصر ما،نشر: مرکز مطبوعاتی دارالتبلیغ اسلامی قم
- ۵-ترقی نژاد، امیر؛ ماندگاری، عباس، تاکتیک های روابط عمومی، نشر:اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان یزد،۱۳۸۶ه،ش
- ۶- خادمی، حسین؛ محمودخانی، حمیدرضا، واجب فراموش شده، نشر:خیزش نو، چاپ اول، ۱۳۹۱ه،ش
- ۷-دستغیب، عبدالحسین، معارفی از قرآن، دفتر انتشارات اسلامی، ج ۱، چاپ دوازدهم، ۱۳۸۹ه،ش
- ۸- سعادت مند،رسول، فرهنگ و شهادت در نامه ها و پیام های امام خمینی، انتشارات تسنیم قم، چاپ دوم، ۱۳۹۰ه،ش
- ۹-شورای سیاستگذاری ائمه جمعه، مدیریت فرهنگی، نشر:معاونت فرهنگی شورای سیاستگذاری ائمه جمعه، چاپ اول، ۱۳۸۴ه،ش
- ۱۰ صرفی، محمدتقی، خوبی ها و بدی ها،نشر:چاپ سپهر قم، ج ۱، ۱۳۷۵ه،ش
- ۱۱-صهبا،دغدغه های فرهنگی، انتشارات موسسه ایمان جهادی، ۱۳۹۰ه،ش
- ۱۲- طباطبایی، محمدحسین، سنن النبی، ترجمه: حسین استاد ولی،نشر: پیام آزادی، ج ۱، ۱۳۷۹ه،ش
- ۱۳- طباطبایی، محمد حسین، تفسیر المیزان ج ۱۴، مترجم، سید محمد باقر موسوی همدانی «ره»،نشر:دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۸۸ه،ش
- ۱۴- غلامعلی، احمد، شیوه های نظارتی امر به معروف و نهی از منکر در گفتار و سیره پیامبر اعظم(ص)، نشر: مرکز پژوهش های اسلامی صداوسیما جمهوری اسلامی ایران ج ۱، ۱۳۸۸ه،ش
- ۱۵-موسوی خرم آبادی، سید مصطفی، سیره و اندیشه حضرت زینب «علیها السلام»، انتشارات دانشگاه قم، ۱۳۸۴ه،ش
- ۱۶-معین، محمد، فرهنگ فارسی، انتشارات نهال نویدان، چاپ دوم، ۱۳۹۵ه،ش
- ۱۷-محمدی نیا، اسدالله، هدیه محمدی از عرشیان تا فرشیان، انتشارات سبط اکبر «علیه السلام»، ۱۳۸۵ه،ش

- ۱۸- مطهری، مرتضی، حماسه حسینی، انتشارات صدرا، ج ۱، ۱۳۹۰ ه، ش
- ۱۹- مطهری، مرتضی، حماسه حسینی، انتشارات صدرا، ج ۲، ۱۳۹۰ ه، ش
- ۲۰- مطهری، مرتضی، داستان راستان، انتشارات صدرا، ج ۱، ۱۳۵۴ ه، ش
- ۲۱- مطهری، مرتضی، سیری در نهج البلاغه، چاپ دوم، ۱۳۵۴ ه، ش
- ۲۲- محدثی، جواد، اخلاق معاشرت، نشر: موسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، چاپ بیست و یکم، ۱۳۸۸ ه، ش
- ۲۳- محمدی ری شهری، محمد، ایمان در قرآن، نشر: قم موسسه علمی - فرهنگی دارالحدیث (سازمان چاپ و نشر) چاپ اول، ۱۳۹۶ ه، ش
- ۲۴- نوری، حسین، امر به معروف و نهی از منکر، ترجمه: محمد محمدی اشتهاردی، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چاپ دوم، ۱۳۷۱ ه، ش
- ۲۵- هیئت تحریریه موسسه در راه حق، حدیث زندگی، نشر: موسسه در راه حق، ۱۳۹۴ ه، ش
- ۲۶- دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه ای. [/https://farsi.khamenei.ir](https://farsi.khamenei.ir)